ΠΑΝΤΙΣΡΑ
αντικαπιταλιστικη • ενημερωση

Δημήτρης Γρηγορόπουλος

Πολιτικές χρήσεις στην ελληνική κοινωνία
Από το ΠΑΣΟΚ στον ΣΥΡΙΖΑ

Στη χώρα μας, ο όρος λαϊκισμός έχει ευρεία χρήση απ' τη μεταπολίτευση και εντεύθεν, ιδίως μέχρι το 1989 (περίοδος ανόδου και κυριαρχίας του ΠΑΣΟΚ) και στη μετά το 2009 περίοδο μέχρι σήμερα. Στη δεύτερη περίοδο η οξύτατη κρίση και η μνημονιακή λύση συνδέθηκαν με την καταδημαγώγηση του λαού, από εκείνες τις πολιτικές δυνάμεις (ιδίως ΠΑΣΟΚ και ΝΔ του νεότερου Κ. Καραμανλή) που εκμαύλισαν τον «άπραγο» λαό στην κραιπάλη ενός καταναλωτισμού με πήλινα πόδια. Αλλά και με τις αλληλοκατηγορίες κατά τη συνεχιζόμενη μνημονιακή περίοδο, των συστημικών κομμάτων, βάσιμες για αφειδή υποσχεσιολογία, η οποία στην άσκηση της διακυβέρνησης διαψευδόταν πανηγυρικά.

Πρώτος ο Γ. Παπανδρέου καθησύχασε το λαό για τα λεφτά που «υπήρχαν», στη συνέχεια η συγκυβέρνηση των Σαμαροβενιζέλων με τις παχυλές επαγγελίες για την απαλλαγή απ' τα μνημόνια, που ζουν και βασιλεύουν όμως και για το «κούρεμα» του χρέους που απεναντίας όμως διογκώθηκε.

Και τελευταία η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ που επάξια κατέκτησε τον κολοφώνα του λαϊκισμού υποσχόμενη μια εκδοχή κεϊνσιανής διαχείρισης, έχοντας όμως γνώση ότι το πλέγμα του ολοκληρωτικού καπιταλισμού, της κοινοβουλευτικής δικτατορίας και των ιμπεριαλιστικών κέντρων (ΕΕ-ΝΑΤΟ) αποκλείει και μια ήπια εκδοχή αυτής της διαχείρισης και ομνύει στην απόλυτη κυριαρχία της νεοφιλελευθερισμού!

Για τον όρο και τις πολιτικές συνεπαγωγές του, την πρώτη περίοδο του ΠΑΣΟΚ διεξήχθη σοβαρός διάλογος, σε σχέση ιδίως με το χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ. Το ΠΑΣΟΚ χαρακτηριζόταν λαϊκίστικο κόμμα ιδίως στο χώρο του ΚΚΕ εσ. και της πεφωτισμένης Δεξιάς.

Απεναντίας, στη σύγχρονη περίοδο ο όρος χρησιμοποιείται κατά κόρον απ' τη Δεξιά και τα άλλα συστημικά κόμματα όχι ως αντικείμενο επιστημονικής και ιδεολογικής διαμάχης, αλλά ως ηθική κατηγορία στιγματισμού κοινωνικοπολιτικών αντιλήψεων και πρακτικών, σχεδόν ως μετωνυμία της δημαγωγίας με κατ' εξοχήν στόχο τον ΣΥΡΙΖΑ, σε μια καθημερινή πολεμικού τύπου αντιπαράθεση, αφοριστική και απαξιωτική, χωρίς αναλυτική αξία.

Η στοχοποίηση του λαϊκισμού του ΣΥΡΙΖΑ απ' τις συστημικές δυνάμεις υπηρετεί τα ιδιαίτερα πολιτικά τους συμφέροντα, αλλά εξέφραζε και την ταξική ανησυχία για την εδραίωση μιας ισχυρής ριζοσπαστικής δύναμης πριν απ' την ενσωμάτωση του ΣΥΡΙΖΑ. Μετά την αμετάκλητη όπως φαίνεται υποταγή του στα κελεύσματα του συστήματος, ο απαξιωτικός χαρακτηρισμός του λαϊκισμού περιορίζεται στα υπολείμματα κυρίως της σοσιαλρεφορμιστικής ρητορικής του ΣΥΡΙΖΑ.

> Η αναγωγή του ΣΥΡΙΖΑ και του λαϊκισμού του απ' τη ΝΔ κυρίως και τις λοιπές αστικές δυνάμεις σε «εχθρό» του συστήματος και των «μεταρρυθμίσεων» δεν έχει αντικειμενική βάση. Εξυπηρετεί την ανάγκη του συστήματος για πλήρη προσαρμογή του ΣΥΡΙΖΑ στις απαιτήσεις του, τα σχετικώς αυτοτελή συμφέροντα των συνιστωσών του κομματικού συστήματος και τον ψευδο-πολωτικό χαρακτήρα του δικομματισμού.

Οι κατηγορίες περί λαϊκισμού και ο εξοβελισμός των λαϊκών διεκδικήσεων

Οι παραδοσιακές συντηρητικές δυνάμεις θεωρούν ότι η αποποίηση της «ιδιοκτησίας» του μνημονιακού προγράμματος από κορυφαία κυβερνητικά και πολιτικά στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ, η θέση ότι η δημοσιονομική πολιτική δεν είναι δική τους πολιτική (ιδιοκτησία τους), αλλά μια πολιτική που τους επιβλήθηκε από ένα συντριπτικό συσχετισμό δύναμης, αποτελούν παράγοντες που ναρκοθετούν τις «μεταρρυθμίσεις».

Παραδειγματικά, αναφέρονται σε υπουργούς (Σπίρτζης, Δρίτσας) που θέτουν φαρδιά πλατιά την υπογραφή τους σε ιδιωτικοποιήσεις στρατηγικής σημασίας εθνικού πλούτου (αεροδρόμια, λιμάνι Πειραιά) «δακρυρροούντες» όμως. Η απαξίωση του συριζαϊκού λαϊκισμού στο επίπεδο επουσιωδών φιλολαϊκών ρυθμίσεων (πρόγραμμα Θεσσαλονίκης) που δεν απειλούν τη μνημονιακή προσαρμογή, αλλά δεν υποτάσσονται απόλυτα στη νεοφιλελεύθερη «κοινωνική πολιτική» (ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα) ή απλώς στο επίπεδο

ιδεολογικής διαφοροποίησης (ρητορικός αντινεοφιλελευθερισμός, που όμως και απ' το ΠΑΣΟΚ ακόμη αρθρώνεται σε κάποιο βαθμό) αποκαλύπτει τη βαθιά αντιδραστικότητα και δυσανεξία του ολοκληρωτικού καπιταλισμού και σε δευτερεύουσες (ενδοσυστημικές) αντιθέσεις, την ανασφάλεια και φοβία του ότι αυτές οι διαφοροποιήσεις (έστω και ρητορικές) δύνανται να μετεξελιχθούν σε αντισυστημική στάση, ιδιαίτερα σε συνθήκες οικονομικής και πολιτικής κρίσης του συστήματος.

Η αποτροπή όμως αυτής της δυνατότητας στο βαθμό που επιτυγχάνεται συγκροτεί διαλεκτική αντίθεση με τη δυνατότητα του κεφαλαίου να αναπαράγει και να ανασυγκροτεί τις κοινωνικές συμμαχίες του, όρος sine qua non για την κυριαρχία του με τη διαμεσολάβηση «αριστερών» συστημικών δυνάμεων, που αυτοπροβάλλονται ως εναλλακτικές. Αυτή η ολοκληρωτική στάση, που αναγκαία εμπεριέχει και τη λυσσαλέα προσπάθεια συρρίκνωσης του αριστερού ριζοσπαστισμού, έχει ήδη προκαλέσει κρίση ταυτότητας και περιορισμό της εμβέλειας της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατίας, που σε μεγάλο ή και κύριο βαθμό επωμίστηκε τα βάρη της νεοφιλελεύθερης προσαρμογής, με συνέπεια ακόμη και την κατάρρευσή της (περίπτωση ΠΑΣΟΚ).

Αυτός ο κίνδυνος απειλεί και τα νεοσυστημικά κόμματα (ΣΥΡΙΖΑ, Ποδέμος, Μπλόκο, Εργατικοί υπό τον Κόρμπιν) στα οποία το σύστημα επιβάλλει ασφυκτική σχεδόν προσήλωση στα νεοφιλελεύθερα θέσφατα. Έτσι, η αναγωγή του ΣΥΡΙΖΑ και του λαϊκισμού του απ' τη ΝΔ κυρίως και τις λοιπές αστικές δυνάμεις και τα φιλικά τους μέσα σε «εχθρό» του συστήματος και των «μεταρρυθμίσεων» δεν έχει αντικειμενική βάση. Εξυπηρετεί την ανάγκη του συστήματος για πλήρη προσαρμογή του ΣΥΡΙΖΑ στις απαιτήσεις του, τα σχετικώς αυτοτελή συμφέροντα των συνιστωσών του κομματικού συστήματος, κυρίως της ΝΔ και τον συνήθη στα ελληνικά πολιτικά δεδομένα ψευδο-πολωτικό χαρακτήρα του δικομματισμού (ΝΔ – ΣΥΡΙΖΑ, στη συγκυρία).

Η αστική ιδεολογία αποδίδοντας κακοσημία στην έννοια του λαϊκισμού, με παραδειγματική αναφορά στον ΣΥΡΙΖΑ, υπηρετεί έναν ευρύτερο ιδεολογικοπολιτικό στόχο: να συνδέσει τα αρνητικά γνωρίσματα του λαϊκισμού όχι μόνο με τον ΣΥΡΙΖΑ, αλλά και με τη ριζοσπαστική

Αριστερά. Υποστηρίζει ότι στις δυσκολίες του σύγχρονου οικονομικοκοινωνικού τοπίου, ιδιαίτερα στις χώρες που επλήγησαν δεινά απ' την κρίση, όπως η Ελλάδα, η αριστερή πολιτική με τις παχυλές υποσχέσεις της προς τις υποτελείς τάξεις και την εχθρότητά της προς το σύστημα εκφράζει μια πολιτική δημαγωγική, ανεύθυνη, ουτοπική ή δυστοπική (εδώ αξιοποιούν καταχρηστικά και μηδενιστικά το παράδειγμα του υπαρκτού σοσιαλισμού) και εχθρική προς τη δημοκρατία.

> Αν κύριος εχθρός αναγορευθεί κάποια εθνοτική ομάδα τότε ο λαϊκισμός προσλαμβάνει ακροδεξιά και εθνικιστική χροιά, τοποθετώντας στη θέση του «αγνού λαού» το «αγνό έθνος».

Ο λαϊκισμός δεν αποτελεί μια συνεκτική και μονοσήμαντη πολιτικά και ταξικά ιδεολογία. Παρά την ποικιλία όμως ορισμών και προσεγγίσεων από ιδεολογικά ρεύματα και μελετητές, υπάρχει σημαντική σύγκλιση στα γνωρίσματά του, που περιορίζει τον χαμαιλεοντικό χαρακτήρα του.

Συγκεκριμένα: στις ποικίλες εκδοχές του ο λαϊκισμός θεωρεί την κοινωνία διαχωρισμένη σε δύο ομοιογενείς και ανταγωνιστικές ομάδες, τον «αγνό λαό» ενάντια στις «διεφθαρμένες ελίτ» και υποστηρίζει ότι η πολιτική θα πρέπει να θεωρείται έκφραση της γενικής βούλησης του λαού, ενώ προνομιακή και καθοριστική θεωρεί τη σχέση του λαού με τον χαρισματικό ηγέτη του, που δεν δεσμεύεται απ' τους θεσμούς σύμφωνα και με την περίφημη δήλωση του Α. Παπανδρέου.

Πρόκειται από ταξική άποψη για ιδεολογία που ανταποκρίνεται στην ενδιάμεση θέση των μεσοστρωμάτων. Εκφράζει την αντίθεσή τους προς τις ηγετικές κοινωνικές ομάδες. Η αντίθεση αυτή όμως δεν προσδιορίζεται με αντικειμενικά ταξικά κριτήρια, αλλά με ηθικά. Ο αγνός λαός αντιπαρατίθεται στις διεφθαρμένες ελίτ, που με αθέμιτα μέσα καταλαμβάνουν και ασκούν την εξουσία, εκμεταλλευόμενες και παρασιτώντας εις βάρος του μόχθου του λαού.

Είναι προφανές, όπως εν γένει στα ιδεολογικά μικροαστικά μορφώματα, ότι ο λαϊκισμός μπορεί να οδηγήσει σε μιαν αριστερή αλλά και σε μια δεξιά πολιτική.

Αν στη θέση του εχθρού τοποθετήσει βάσει αντικειμενικών κριτηρίων, την αστική τάξη που εκμεταλλεύεται την εργατική και τις υποτελείς γενικά τάξεις, τότε στρέφεται σε μιαν αριστερόστροφη κατεύθυνση, που μπορεί να επαναστατικοποιηθεί με την ηγεμονία του

προλεταριάτου και της ιστορικής αποστολής του.

Αν στη θέση του βασικού εχθρού τοποθετούνται με υποκειμενικά ηθικά κριτήρια διεφθαρμένες ελίτ, επίορκοι πολιτικοί, η παράνομη και ανήθικη διαπλοκή, το πελατειακό κράτος ή ακόμη χειρότερα, οι ξένοι, τότε ο λαϊκισμός ακολουθεί μια δεξιόστροφη πορεία. Εντάσσεται στις πολιτικές δυνάμεις προστασίας και αναπαραγωγής του συστήματος, με προώθηση, στην καλύτερη περίπτωση, ορισμένων δευτερευουσών βελτιωτικών μεταρρυθμίσεων, όπως συνέβη στην πρώτη (1981-85) τετραετία του ΠΑΣΟΚ. Ενώ στη χειρότερη περίπτωση, αν κύριος εχθρός αναγορευθεί κάποια εθνοτική ομάδα (Εβραίοι απ' το ναζισμό), οι μετανάστες (Χρυσή Αυγή), οι κομμουνιστές κ.ά. τότε ο λαϊκισμός προσλαμβάνει ακροδεξιά και εθνικιστική χροιά (Χρυσή Αυγή, Ανεξάρτητοι Έλληνες) τοποθετώντας στη θέση του «αγνού λαού» το «αγνό έθνος».

Αριστερόστροφος λαϊκισμός εμφανίστηκε κυρίως στην πρώτη τετραετία του ΠΑΣΟΚ και πριν το 2012 στον ΣΥΡΙΖΑ. Ο συμβιβασμός των ηγεσιών τους για τη διαχείριση του συστήματος προοιώνισε την απορριζοσπαστικοποίησή τους. Στις συνθήκες κρίσης και μνημονιακής λαίλαπας, που δεν επιτρέπει παραχωρήσεις στο λαϊκό συμφέρον, οι συστημικές δυνάμεις (ΣΥΡΙΖΑ, ΝΔ, ιδιόμορφα η Χρυσή Αυγή) ιδιοποιούνται το λαϊκισμό στη μορφή αγοραίας καταδημαγώγησης για υφαρπαγή της λαϊκής ψήφου.

Δημοσιεύθηκε στο ΠΡΙΝ, 11.9.2016